

UNELE DATE DESPRE ÎMBRĂCĂMINTEA DIN EPOCA NEOLITICĂ DE PE TERITORIUL MOLDOVEI

EUGEN COMȘA

În decursul a peste o sută de ani, cercetarea arheologică românească s-a preocupat intens cu studierea problemelor referitoare la evoluția comunităților neolitice de pe întinsul Moldovei. Astfel, s-au cercetat parțial destul de multe stațiuni și altele citeva au fost studiate și dezvelite în întregime. Toate acestea au permis cunoașterea, tot mai amănunțită, a culturii materiale și spirituale a membrilor acelor comunități. Cu prilejul săpăturilor s-au scos la iveală și numeroase figurine antropomorfe, multe din ele nude, altele cu felurite desene pe ele, ceea ce permite, în unele cazuri, nu numai studierea culturii spirituale a respectivelor comunități, ci și încercarea, pe care o facem în cele ce urmează, de a preciza și cunoaște unele piese din îmbrăcămintea femeilor din acele vremuri îndepărtate.

Cele mai vechi piese de îmbrăcămintă înfățișate pe figurine, de pe întinsul Moldovei, datează din perioada neoliticului mijlociu și au fost scoase la lumină din unele stațiuni de tip Precucuteni.

Din timpul fazei Precucuteni II — Larga Jijia sînt o serie de figurine avînd pe ele reprezentat, în dreptul mijlocului, prin cîte o linie sau prin două, un fel de briu ¹. (de ex : fig. 1/1,2). Linii similare sînt indicate și pe figurine datînd din faza Precucuteni III de la Tirpești ², ca și din perioada ei de sfîrșit a fazei, din așezarea Tripolie A, de la LukaVrublevkaia (R.S.S. Moldovenească) de pe malul Nistrului ³.

Purtătorii fazei Precucuteni au realizat numeroase figurine cu un decor incizat bogat alcătuit din linii simple, precum și din triunghiuri, romburi și altele (fig. 1/4,5), incrustate, mai ales, cu culoare albă, mai rar, cu culoare roșie. Cîteva figurine au decorul delimitat, în dreptul genunchilor, la partea inferioară, prin cîte o linie sau mai multe, ceea ce credem că reprezintă marginea unei piese de îmbrăcămintă (fotă ? rochie ?), ornamentată cu spirale sau alte motive, ca și în cadul ariei de răspîndire a culturii Boian. În acest sens este semnificativă o figurină fragmentară de la Tirpești, care are redată o bandă lată, pe ambele picioare, delimitată prin două linii paralele, avînd suprafața acoperită cu linii oblice paralele⁴. (fig. 1/3). Amintim și o altă piesă de la Tir-

¹ Silvia Marinescu-Bilcu : *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*. București, 1974, de ex. p. 253, fig. 76/6 (Ghîgoiești) ; fig. 72/2 (Vlădeni) ; fig. 72/3 (Mîndrișca).

² *Ibidem*, p. 254, fig. 73/4, 6 (Tirpești).

³ S. N. Bibikov : *Rannetripoliskoe poselenie Luka - Vrublevkaia na Dnestre*. MIA, 38, Moscova — Leningrad, 1953, p. 373, fig. 81.

⁴ Silvia Marinescu-Bilcu, *op. cit.*, p. 257, fig. 76/2 (Tirpești).

pești, avînd decorul delimitat jos printr-o bandă de două linii și deasupra urmînd un decor incizat format în față dintr-un romb (tăiat în patru, prin două linii) și din linii paralele și în unghi, iar pe spate din spirale și linii în zig-zag (fig. 1/4)⁵.

Două figurine, tot din faza Precucuteni III, rețin atenția. După părerea noastră, ele înfățișează personaje feminine îmbrăcate în rochii lungi pînă la glezne. Prima din ele are în față, drept ornamente două romburi, în dreptul sînilor, iar mai jos, puțin lateral, este un cerc cu un fel de X tăiat de o linie, iar în părți sînt grupuri de linii. Marginea inferioară a rochiei este delimitată prin două linii paralele, orizontale. Pe spate, figurina are drept ornamente părți din cercuri concentrice și linii paralele cu ele (fig. 1/8)⁶. A doua figurină, credem că redă o persoană îmbrăcată într-o rochie lungă și largă. În față, rochia avea ornamente din linii incizate trasate în diferite unghiuri, iar pe spate are două grupuri de linii arcuite, paralele (fig. 1/7)⁷.

Un picior omenesc, de la o figurină mai mare sau de la un vas, pune problema existenței în timpul fazei Precucuteni III a unui fel de pantaloni, desul de strîmți, ornamentați printr-un grup de două linii trasate în spirală. În jurul piciorului, care este redat ca fiind încălțat într-un fel de cizmă, înaltă pînă la jumătatea gambei (fig. 1/6)⁸. Pe alte două picioare umane, găsite izolat, de lut ars, tot de la Tîrpești, credem că s-au reprezentat tot un fel de pantaloni⁹.

Din datele expuse rezultă că documentarea privind îmbrăcămintea purtătorilor culturii Precucuteni de pe teritoriul Moldovei nu este prea bogată. Dar și așa sînt unele date ce se cuvin reținute. Astfel, înclinăm să credem că în aria culturii studiate s-au păstrat, prin tradiție, în uz unele elemente de port transmise de purtătorii culturii Boian. Ne referim la fote. Unele figurine de tip Precucuteni cu benzi incizate mai jos de genunchi erau înfățișate îmbrăcate în rochii lungi. Semnificative sînt, mai ales cele două figurine de la Tîrpești, redată, sigur, ca fiind îmbrăcate în rochii lungi și largi, cu diferite ornamente pe ele.

Merită reținut și faptul că pe picioarele izolate (de figurine mari sau de vase), credem că sînt reprezentați un fel de pantaloni strîmți, cu decor din linii incizate.

*

Membrii comunităților aspectului cultural Aldeni II, documentat și în sudul Moldovei, au folosit relativ numeroase figurine feminine. Specifice aspectului sînt figurinele cu partea de sus a corpului plată, cu sîinii ca mici proeminențe. Pe multe piese, mai jos de sîni, sînt trasate două linii orizontale, paralele mărginind o bandă lată, ornamentată prin linii paralele oblice, în zig-zag, prin tangente la cerc și alte motive (fig. 2/1-6 și fig. 3/2-5)¹⁰. Fiind

⁵ *Ibidem*, p. 257, fig. 76/1, 3.

⁶ *Ibidem*, p. 252, fig. 81/1 (Tîrpești).

⁷ *Ibidem*, p. 252, fig. 81/1 (Tîrpești).

⁸ *Ibidem*, p. 263, fig. 82/1.

⁹ *Ibidem*, p. 263, fig. 82/3, 6.

¹⁰ De ex. M. Petrescu-Dimbovița : *Cetățuia de la Stoicani*. Materiale, I, 1953, p. 100, fig. 41/1-6.

vorba de un mod de ornamentare, pus în practică în mod obișnuit, după părerea noastră, acea bandă decorativă, redată atît pe partea din față, cît și pe cea din spate a figurinelor, reprezintă o fișie ornamentală a unor rochii sau bluze purtate de femeile vremii. Poziția acelor benzi s-ar putea explica, fie printr-un obicei de atunci, al femeilor de a purta rochii cu marginea de sus aflată mai jos de sîni, fie că femeile mai purtau, pe sub rochii, un fel de cămăși, care acopereau sîni. Uneori decorul descris este asociat cu cîte un briu lat, purtat pușin mai jos de omblic¹¹.

Citeodată figurinele sînt ornamentate numai pe partea inferioară a corpului și pe picioare, cu linii arcuite și spirale, asociate, în unele cazuri, cu cîte un briu. O astfel de figurină de la Birlălești „Stația“, are partea din față a corpului neornamentată. În schimb, pe spate s-a făcut o bandă ornamentală obișnuită¹².

Mai rar, pe figurinele de tip Aldeni II, s-au făcut cîte două linii, de la umeri în jos, încrucișate între sîni (fig. 3/1)¹³.

Tipurile de figurine din aria de răspîndire a aspectului cultural Aldeni II sînt destul de deosebite de cele din ținuturile vecine. Diferă și modul lor de ornamentare, considerat de noi ca redînd decorul de pe îmbrăcăminte. Credem că pe figurinele amintite sînt redată rochii avînd la marginea superioară cîte o fișie ornamentală, în față și în spate. Uneori rochiile erau strînse la mijloc cu un briu lat.

*

Problema privind îmbrăcăminte femeilor din timpul culturii Cucuteni este complicată, mai ales pentru perioada fazei Cucuteni A, în cursul căreia figurinele feminine au avut tot corpul acoperit cu grupuri de linii incizate, paralele sau în formă de figuri geometrice (fig. 4/3, 6). Majoritatea specialiștilor sînt de părere că acele motive ornamentale reprezintă tatuajul¹⁴ și în sprijinul ipotezei se aduc diferite argumente din domeniul etnografiei. Considerăm, ca și alți specialiști, că ornamentele amintite reprezintă un fel de îmbrăcăminte specifică acelei populații. Ca argumente se pot aduce unele elemente. Menționăm, de exemplu, o figurină feminină fragmentară, din care s-au păstrat numai picioarele. Decorul de pe ea nu este redat prin linii incizate, ca de obicei, deși este grupat ca și cel obișnuit, ci prin caneluri, care se văd clar, în părți, de-a lungul picioarelor (fig. 4/4)¹⁵. După părerea noastră, dacă ar fi fost vorba de redarea tatuajului, nu era cazul ca decorul să fie canelat. Încilinăm să credem că prin caneluri s-au reprezentat cutele îmbrăcăminte. Se mai poate aduce încă un argument. Adesea, pe figurinele din faza Cucuteni A, cu decor incizat pe tot corpul, nu este reprezentat sexul, ci un ornament din linii incizate (fig. 4/3,6)¹⁶.

¹¹ Ion T. Dragomir: *Neoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*. București, 1983, p. 172, fig. 48/5 (Lunca).

¹² *Ibidem*, p. 178, fig. 54/20.

¹³ *Ibidem*, p. 172, fig. 48/2.

¹⁴ Vladimir Dumitrescu: *Arta culturii Cucuteni*, București, 1979, p. 87 — 88.

¹⁵ Natalia Berlescu: *Plastica cucuteniană din vechile colecții ale Muzeului de istorie a Moldovei*. Arheologia Moldovei, II — III, 1964 p. 81, pl. 1/10.

¹⁶ *Ibidem*, pl. 1/6, 7 (Moldova).

Dintr-o așezare din faza Cucuteni A de la Ruginoasa s-au scos la lumină figurine feminine fragmentare, cu corpul acoperit cu linii incizate dese, dar în unele cazuri și cu cîte două linii orizontale redînd un briu¹⁷. Folosirea acestora este confirmată prin cercetările de la Hăbășești „Holm“, care au dus la descoperirea unor figurine feminine cu briu în relief (fig. 4/2, 5)¹⁸. O figurină feminină fragmentară, tot cu briu lat în relief, s-a găsit în stațiunea de la Bodești „Frumușica“ (fig. 4/7)¹⁹. Nu este exclus ca și decorul de pe picioarele ei să reprezinte îmbrăcămintea. De asemenea, din așezarea din aceeași fază, de la Trușești „Tuguieța“ provine o figurină feminină cu decor incizat, cu un briu în relief reprezentat numai pe spate și lateral (fig. 4/3)²⁰. La Hăbășești s-a aflat și o figurină fragmentară, avînd în dreptul gîtului, o porțiune dintr-un fel de eșarfă (fig. 4/1)²¹.

Din timpul fazei Cucuteni A—B, mai ales, la Traian „Dealul Fîntînilor“ s-au găsit cîteva fragmente ceramice și un vas întreg pe care decorul obișnuit este întrerupt printr-un fel de „scuturi“ de diferite forme, în cadrul cărora sînt reprezentate prin pictură (cu culoare cafenie închisă) chipuri foarte stilizate de femei în picioare, văzute din față, stînd pe loc (fig. 5/1-4). De obicei, capul lor este rotund, au gîtul scurt. Corpul il au înfățișat sub forma a două triunghiuri echilaterale suprapuse, opuse la vîrf. De regulă, cel de deasupra este mai mic.

Cu prilejul publicării aceste piese au fost prezentate în ordinea descoperirii²². S-a precizat că două din ele aparțin stilului γ (subgrupa γ 2 a) una stilului δ (subgrupa 2) și ultima stilului β ²³. Dacă avem în vedere periodizarea fazei Cucuteni A—B elaborată puțin mai tîrziu de Vladimir Dumitrescu²⁴, rezultă că una din piese ultima amintită mai sus, dateată din etapa mai veche a fazei (etapa Cucuteni A—B 1), iar celelalte trei sînt din a doua etapă (etapa Cucuteni A—B 2) a fazei.

Reprezentarea mai veche de stil β , din etapa Cucuteni A—B 1, are „scutul“ de formă ogivală (partea lui de jos lipsește). Capul femeii este ca o pată rotundă, de culoare închisă. Brațele sînt întinse pe lîngă corp și au cîte trei degete. Pe triunghiul de sus este trasată o linie în unghi înfățișînd probabil o podoabă (șirag ?), iar pe partea inferioară se văd părți din două linii oblice, paralele (fig. 5/1)²⁵.

Celelalte trei reprezentări sînt din etapa Cucuteni A—B 2 și s-au găsit pe vase pictate în stilurile γ și δ (fig. 5/2—4). Remarcăm faptul că reprezentările de pe vasele pictate în stil γ se deosebesc între ele, atît prin forma „scu-

¹⁷ Hortensia Dumitrescu : *La station préhistorique de Ruginoasa. Dacia*, III — IV, 1933, p. 80, fig. 26/2.

¹⁸ De ex. Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, fig. 163/1.

¹⁹ Ion Miclea și Radu Florescu : *Preistoria Daciei*. București, 1980, fig. 103.

²⁰ M. Petrescu-Dîmbovița : *Șantierul Trușești*, SCIV, IV, 1953, 1 — 2, p. 21 fig. 13/5.

²¹ Vladimir Dumitrescu și colab : *Hăbășești. Monografie arheologică* București, 1954, p. 467, fig. 33/9 (figurină cu briu în relief) ; p. 408, fig. 34/8.

²² Hortensia Dumitrescu : *Antropomorfne izobraženije na sosudah iz Traiana. Dacia*, NS, IV, 1960, p. 31 — 52.

²³ *Ibidem*, p. 31 — 37.

²⁴ Vladimir Dumitrescu : *Originea și evoluția culturii Cucuteni-Tripolie (II)*. SCIV XIV, 1963, 2, p. 290 — 291.

²⁵ Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, p. 47 și 36, fig. 4.

tului", cît și prin modul de a reda chipul femeii (fig. 5/1, 3). Una are „scutul“, care se aseamănă cu cel numit „beotic“. Capul este ca un cerc, iar cele două triunghiuri sînt acoperite cu linii oblice, paralele (fig. 5/2)²⁶. La a doua piesă „scutul“ este de formă aproximativ ovală. Capul femeii este ca o pată rotundă, iar cele două triunghiuri sînt neornamentate (fig. 5/3)²⁷. Din cele relatate rezultă că în cazul picturii în stil γ nu exista o regulă anumită (un „canon“) în privința redării chipului femeii pe vase.

S-a cuvine reținut faptul că reprezentarea de pe vasul pictat în stil δ (subgrupa $\delta 2$) se deosebește prin forma „scutului“ de aceea a primului „scut“ $\gamma 2$ a, căci „scutul“ său este de formă biconvexă (fig. 5/4). Capul femeii este ca un cerc (la fel ca și pe vasul de stil β), iar cele două triunghiuri sînt acoperite cu linii oblice, paralele (ca și cele de pe vasele de stil γ). Chiar dacă admitem că reprezentările descrise redau o divinitate legată de cultul fertilității, oamenii din vechime nu au înfățișat-o în chip cu totul deosebit, ci cu îmbrăcăminte, foarte stilizată, a femeilor din vremea lor. După părerea noastră, este vorba de siluete de femei îmbrăcate. Cele două triunghiuri reprezintă o rochie lungă pînă la glezne sau pînă mai jos de genunchi, ori poate un fel de bluză înfățișată prin triunghiul superior și o fustă prin cel inferior. Sugrumătura de la mijloc redă mijlocul stîns printr-o cingătoare. Brațele sînt întinse vertical și au numai cîte trei degete. Picioarele sînt scurte și în formă de L²⁸.

Chipuri de femei, similare celor de la Traian, s-au descoperit pictate și pe vase din așezarea de la Ghelăiești „Nedeia“ (fig. 5/5—8)²⁹. Reprezentările s-au făcut pe vase pictate în stil $\delta 2$. Pe vasul întregit, pictura de stil $\delta 2$ este asociată pe gît cu cea de stil $\gamma 1$. Prin urmare, cele trei piese datează din punct de vedere stilistic din etapa Cucuteni A—B 2, dat faptul că vasul întregit pictat în stil $\delta 2$ a fost descoperit pe podina locuinței nr 3, „în vecinătatea unui pahar de tip Cucuteni B decorat cu reprezentări zoomorfe în stilul grupei ϵ “, dovedește că este vorba de sfîrșitul fazei Cucuteni A—B sau chiar de începutul fazei Cucuteni B.

Pe vasul întregit sînt două „scuturi“ de formă dreptunghiulară. Siluețele au capul oval aproape rotund. Corpul este format din două triunghiuri opuse, iar decorul este alcătuit din cîte două unghiuri suprapuse, pe ambele triunghiuri. Chipurile sînt fără mîini, iar picioarele le au scurte, indiciu că rochiile erau lungi pînă la glezne (fig. 5/5 și fig. 6)³⁰.

Din a doua reprezentare (de pe un vas de stil $\delta 2$), de la Ghelăiești, s-a păstrat numai jumătatea de sus, pe un fragment ceramic. „Scutul“ este biconvex. Capul îl are oval. Pe triunghiul de sus erau, de asemenea, pictate două unghiuri suprapuse, cu vîrful în jos. Brațele sînt redată ca fiind arcuite în afară (fig. 5/6)³¹.

Din a treia piesă s-a păstrat foarte puțin. „Scutul“ putea fi tot biconvex. Marginea de jos a rochiei era arcuită. Picioarele sînt lungi (fig. 5/7)³².

²⁶ *Ibidem*, p. 31 — 36 și fig. 1 — 3.

²⁷ *Ibidem*, p. 36, fig. 3.

²⁸ Vladimir Dumitrescu : *Arta culturii Cucuteni*, București, 1979, p. 53 — 54, fig. 44.

²⁹ Ștefan Cucoș : *Reprezentări antropomorfe în decorul pictat cucutenian de la Ghelăiești* (jud. Neamț). *Memoria Antiquitatis*, 11, 1970, p. 101 — 113.

³⁰ *Ibidem*, p. 101 — 102 și fig. 2.

³¹ *Ibidem*, p. 103 și fig. 3/1.

³² *Ibidem*, p. 103 și fig. 3/2

Ulterior, tot la Ghelăiești „Nedeia“, în cuprinsul unei locuințe, în care se afla și un vas din etapa Cucuteni B 1, s-a găsit un altul cu decor pictat, avînd două „scuturi“ cu chipuri de femei. Capul lor este rotund. Corpul îl au înfățișat prin două triunghiuri, care se întrepătrund parțial. Triunghiul de sus este acoperit cu linii oblice, paralele, pe cînd cel inferior are numai două unghiuri suprapuse, cu vârful în sus. Brațele sînt arcuite în afară, iar picioarele în formă de L (fig. 5/8)³³.

De la Traian „Dealul Fintînilor“ provine o figurină feminină fragmentară, din faza Cucuteni A—B, cu decor pictat, alcătuit din linii paralele, orizontale și în spirală³⁴. Reținem că pe mijloc are redat un brîu lat. Pe picioare respectiv pe pulpe, sînt spirale iar mai jos, pînă la glezne, sînt linii paralele, orizontale. Una din ele, aflată puțin mai jos de genunchi, este mai groasă și ar putea reprezenta marginea inferioară a unei piese de îmbrăcăminte sau marginea de sus a încălțămintei (fig. 7).

O figurină dintr-o fază tîrzie (Cucuteni A—B sau B) are un brîu și o eșarfă, înfățișate prin cîte o linie incizată, mărginită de ambele părți prin șiruri de adîncituri mici³⁵.

Un alt grup de figurine feminine, fără precizarea exactă a fazei (sînt de tip Cucuteni A—B sau B), este caracterizat prin brîuri reprezentate în relief sau prin cîte două linii incizate, s-au scos la iveală din cuprinsul așezării de la Bodești („Frumușica“)³⁶.

Din timpul fazei Cucuteni B sînt unele figurine feminine cu decor pictat redînd sigur piese de îmbrăcăminte.

Menționăm două figurine feminine fragmentare : una din ele are două bretele late, încrucișate între sîni (fig. 8/1)³⁷. Ele erau cusute de marginea de sus a unei rochii sau a unui fel de fustă. Cea de-a doua din care s-au păstrat numai capul și umerii³⁸ are și ea bretele late, pictate cîte trei pe fiecare parte, dispuse în unghi pe piept (fig. 8/2). Acestea ar putea fi mai curînd bretele sau ornamentele unei rochii.

Tot din faza Cucuteni B sînt o serie de figurine cu decor pictat, cu benzi late³⁹ (paralele, orizontale, mai ales, oblice) nu cu linii subțiri (fig. 8/3, 4), cum ar fi normal, dacă ar reda tatuajul. Unele din ele au, de obicei, înfățișat în dreptul mijlocului cîte un brîu lat⁴⁰.

Semnalăm și o figurină fragmentară, din care s-a păstrat numai bustul. Ea reprezintă, după toate probabilitățile, un bărbat avînd o eșarfă oblică petrecută peste umărul drept⁴¹. Sînt și alte figurine masculine cu eșarfă peste umăr și cu brîu, redată prin linii incizate (fig. 8/5, 6)⁴². O piesă din aceeași

³³ Ștefan Cucuș : *Noi reprezentări antropomorfe pictate pe ceramica cucuteniană*. Carpica. 1972, p. 91 — 93 și fig. 1 și 2.

³⁴ Hortensia Dumitrescu : *Șantierul Traian*, SCIV, IV, 1953, 1 — 2, p. 60, fig. 17.

³⁵ Ion Miclea și Radu Florescu, *op. cit.*, p. 187 (Cucuteni).

³⁶ C. Matasă : *Frumușica*. București, 1946, pl. LVI /409 b, 411, 422.

³⁷ Natalia Berlescu, *op. cit.*, p. 85, pl. V/12 (Moldova).

³⁸ *Ibidem*, p. 85, pl. V/13.

³⁹ De ex. *Ibidem*, pl. VIII/3 — 5, 10 (Moldova).

⁴⁰ *Ibidem*, pl. VIII/5, 10 (Moldova).

⁴¹ *Ibidem*, pl. V/14 (Moldova).

⁴² *Ibidem*, pl. XVII/1, 2 (Moldova). ;

serie este cea găsită la Mălușteni, ea datează probabil din faza Cucuteni B. Figurina reprezintă un bărbat, în picioare, care are un briu lat, ornamentat cu linii oblice, iar pe piept o eșarfă oblică petrecută peste umărul drept, ornamentată printr-un șir de adâncituri rotunde mici⁴³.

Este interesantă o figurină de la Adești-Onișcani, considerată a fi masculină⁴⁴. În realitate, figurina este feminină. S-a păstrat aproape întreagă. Ea datează din faza Cucuteni B și a re decorul pictat. În jurul gâtului s-a trasat o bandă lată neagră. Sîni sînt ca două proeminente mici. Mai jos de sîni sînt trasate trei linii paralele negre, orizontale. În dreptul șoldurilor are o proeminență perforată (redind graviditatea?). Orizontal și mai jos sînt două linii paralele reprezentînd un fel de briu de care atîrnă în față, un șorțuleț, de formă rombică, pentru acoperirea sexului.

Amintim și o figurină, tot din faza Cucuteni B, de la Cucuteni „Cetățuie“, ornamentată numai de la briu în jos, prin cîteva linii oblice în unghiuri suprapuse, iar partea inferioară a corpului pînă la genunchi este acoperită cu un fel de șorțuleț de formă rombică, cu baza în sus⁴⁵. Pe mijloc are o linie verticală, mărginită de linii orizontale. Pe marginile șorțulețului sînt linii oblice, regulate, scurte, reprezentînd niște franjuri (fig. 9).

După cum am arătat problema decorului din linii incizate, dese de pe figurinele din faza Cucuteni A, încă nu a fost rezolvată. Părerile sînt împărțite, unii specialiști consideră că este vorba de tatuaj, alții cred că prin acele linii s-a redat un anumit fel de îmbrăcăminte specifică. În sprijinul celei de a doua păreri am adus mîi sus unele argumente. Pe unele figurine din aceeași fază sînt înfățișate, mai ales, briuri în relief. Astfel de briuri sînt și pe figurinele din fazele Cucuteni A—B și B.

Începînd din faza Cucuteni A—B situația se schimbă. Pe unele vase, legate, probabil, de manifestări magico religioase, s-au reprezentat siluete de femei îmbrăcate în rochii lungi pînă la glezne sau numai pînă la genunchi, largi la partea inferioară. Subliniem că unele erau neornamentate, altele cu grupuri de benzi oblice paralele sau în unghiuri suprapuse. Este demn de reținut faptul că acest fel de reprezentare pictată pe vase a chipului feminin s-a menținut în cursul fazelor Cucuteni A—B, B și mai tîrziu.

Pe cîteva figurine feminine s-au mai redat bretelele unor rochii sau benzi oblice încrucișate între sîni, probabil tot un fel de bretele.

Pe unele figurine masculine s-au reprezentat briuri și mai ales un fel de eșarfe, petrecute peste umărul drept.

De asemenea, sînt interesante briurile cu șorțuleț, pentru acoperirea sexului. Se pune însă întrebarea dacă ele erau folosite efectiv de către purtătorii culturii Cucuteni sau ele oglindesc tradiții mai vechi. Aș înclina pentru cea de a doua explicație, deoarece este greu de crezut că o populație ajunsă la un înalt nivel de cultură să fi folosit o astfel de piesă de îmbrăcăminte cunoscută pînă de curînd la unele comunități aflate pe o treaptă foarte joasă de evoluție.

⁴³ Ion Miclea și Radu Florescu, *op. cit.*, fig. 158.

⁴⁴ *Ibidem*, fig. 170. De altfel figurina are indicat și sexul prin linii incizate.

⁴⁵ Vladimir Dumitrescu: *Arta culturii Cucuteni*. București, 1979, fig. 177.

Se cuvine subliniat că redarea prin pictură a siluetelelor feminine nu a încetat odată cu cultura Cucuteni, ei s-a menținut în ținuturile noastre din Moldova, pe ceramica pictată din aria culturii Horodiștea. Astfel, pe un vas descoperit la Bălteni (jud. Iași) decorul pictat este caracteristic acestei culturi și printre benzile de linii subțiri, paralele, trasate cu culoare închisă, în două „cîmpuri“ opuse s-a pictat cîte o siluetă feminină⁴⁶. Chipurile lor s-au șters în parte. Sînt redatē femeii în picioare. Capul este mare rotund, iar corpul aproximativ ca o clepsidră, reprezentînd o rochie lungă pînă la genunchi și largă la partea inferioară. Partea păstrată din mina sîngă arată că avea palma pusă în șold. Picioarele le avea depărtate (fig. 10).

Amintim că siluete similare s-au descoperit și pe vase pictate din aceeași perioadă, dincolo de Prut, în sud-vestul URSS. în cuprinsul a două așezări : la Varvarovka 15 și la Brînzani-Țiganca⁴⁷. Pe vasul de la Varvarovka 15 este redat chipul unei femei în picioare. Capul îl are rotund (ca o pată închisă de culoare). Gîtul este înalt. Trupul a fost înfățișat sub forma a două triunghiuri echilaterale suprapuse. Brațele sînt scurte și îndreptate spre cap. Picioarele sînt lungi și jos par a fi „retezate“, ca și cum ar fi o dansatoare pe vîrfuri (sau decorul este șters). Rochia ajungea aproximativ pînă la genunchi. Toată suprafața celor două triunghiuri a fost vopsită, cu aceeași culoare închisă.

Pe fragmentul de vas de la Brînzani-Țiganca sînt sigur reprezentate două dansatoare, una mai înaltă în raport cu cealaltă. Capul și gîtul lor sînt redatē printr-un oval prelung. Corpul îl au format tot din două triunghiuri, cu partea de contact (respectiv cu mijlocul) mai lată. Rochiile sînt lungi pînă la genunchi și la marginea inferioară au franjuri, deci nu poate fi nici o îndoială este vorba de reprezentarea unor rochii. Un braț îl au îndoit, cu palma pe cap, iar celălalt este pus cu palma pe șold. Trebuie reținut faptul că un picior este mai lung decît celălalt, ceea ce ar însemna că personajele sînt înfățișate dansînd.

Tradiția de a reprezenta siluete feminine s-a păstrat și în zona sudică, în aria de răspîndire a culturii Usatovo. Astfel în cuprinsul movilei I—3 de la Usatovo s-a descoperit o lespede de piatră, avînd gravată adînc o siluetă feminină în picioare⁴⁸. Cu capul prelung (asemănător cu cele descrise mai sus). Sînt indicați ochii și sprincenele. Corpul este înfățișat sub forma a două triunghiuri. Brațele sînt arcuite (cu coatele în afară). La mina păstrată se observă numai trei degete. Picioarele sînt prelungi, în formă de L.

Acestea sînt datele menționate în literatura de specialitate pe temeiul că- rora sîntem în măsură să ajungem la cunoașterea unor piese din îmbrăcămîntea membrilor diferitelor comunități din epoca neolitică de pe teritoriul Moldovei.

⁴⁶ Nicolae Zaharia : *Doua vase pictate din grupul Horodiștea—Foltești descoperite în raionul Iași*. Arheologia Moldovei II — III, 1964, p. 439 — 441, fig. 1.

⁴⁷ Descoperirea de V. I. Marchevici (cf. E. A. Koroleva : *Rannii formi tanja*. Chișinău, 1977, p. 144 — 145).

⁴⁸ V. G. Zbenovici : *Pozdnetripoliskie plemena severnogo Pryčernomoria*. Kiev, 1974, p. 123, fig. 41.

QUELQUES DONNÉES CONCERNANT L'HABILLEMENT DE L'ÉPOQUE
NÉOLITHIQUE SUR LE TERRITOIRE DE LA MOLDAVIE

Résumé

L'étude de la riche plastique anthropomorphe, ainsi que quelques figures peintes sur des vases de l'époque néolithique, découvertes en Moldavie permet la connaissance et la restauration de quelques pièces du costumes des porteurs de l'aspect Aldeni II et des cultures Pré-cucuteni, Cucuteni et Horodiștea.

Les femmes de la culture Pré-cucuteni ont été habillées avec des robes longues (jusqu'au dessous des genoux) et larges en bas. Il y a des indices que les hommes ont eu des pantalons longs et étroits sur les jambes, richement décorés.

Dans l'aire de l'aspect culturel Aldeni II, les femmes ont des robes qui commencent sous les seins. La partie supérieure de l'habillement est garni d'une bande étroite, sans décor croisée sur la poitrine.

Pour la culture de Cucuteni il y a plus de données. Les femmes de la phase Cucuteni A ont un habillement avec beaucoup de plis. Ceux de la phase A—B, d'après les figures peintes sur des vases, portent des robes presque jusqu'à la cheville du pied, très larges en bas. D'autres figurines ont représentés des ceintures (en relief).

Pendant la phase Cucuteni B il y a des figurines représentant des femmes avec différents pièces d'habillement (des robes ou des ceintures) peintes.

Sur un vase, appartenant à la culture de Horodiștea, est peinte une silhouette féminine avec une robe longue jusqu'au dessous des genoux.

La représentation de telles figures féminines habillées a continué dans la culture Usatovo-Foltești aussi.

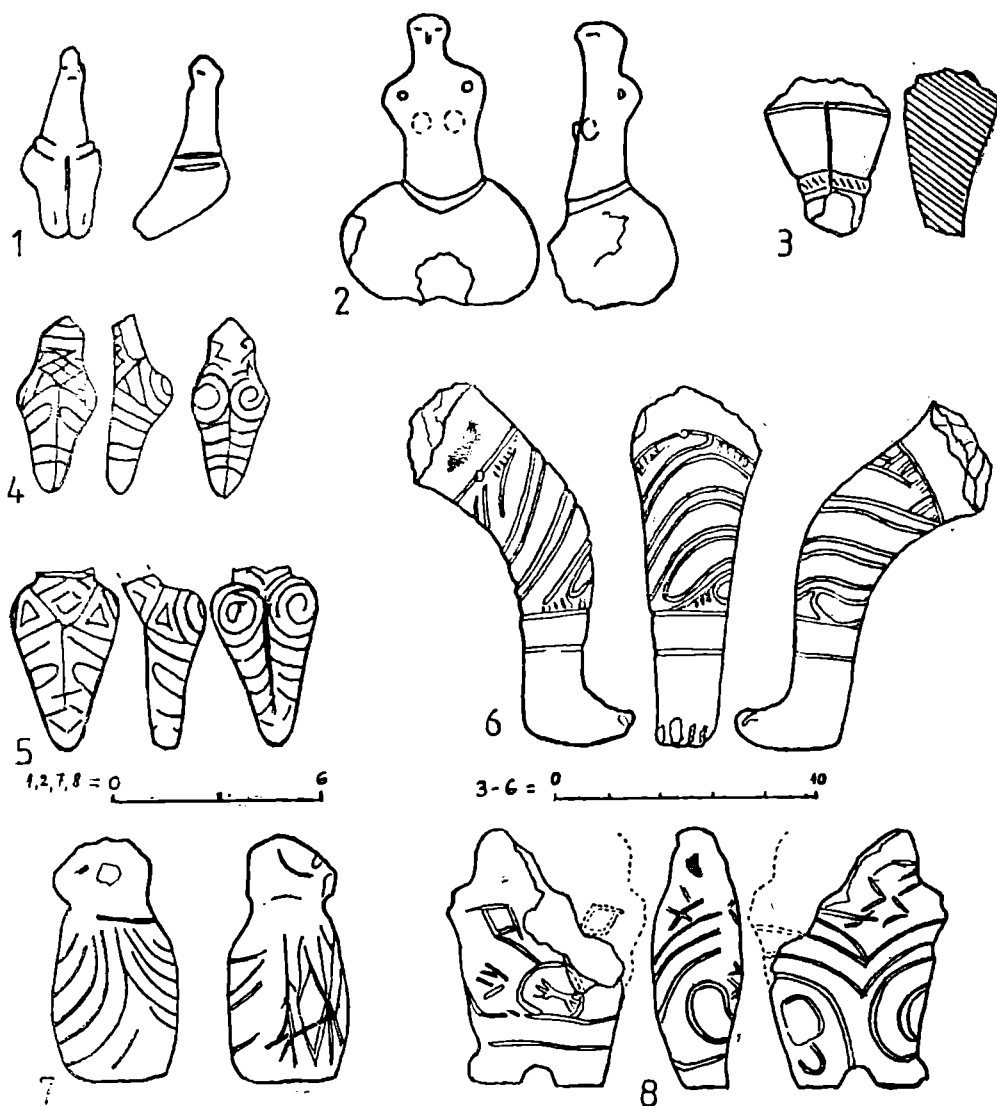

Fig. 1 — Cultura Precucuteni : 1 — 2. Faza Precucuteni U II, aș. Ghigoiești ; 3 — 8. Faza Precucuteni III, aș. Tirpești (după Silvia Marinescu—Bîlcu, *op. cit.*, 1974 ; 1, 2 = p. 253, fig. 72/3, fig. 72/1 ; 3, 4, 5 = p. 257, fig. 76/2, 1, 3 ; 6 = p. 263, fig. 82/1 ; 7, 8 = p. 262, fig. 81/2,1

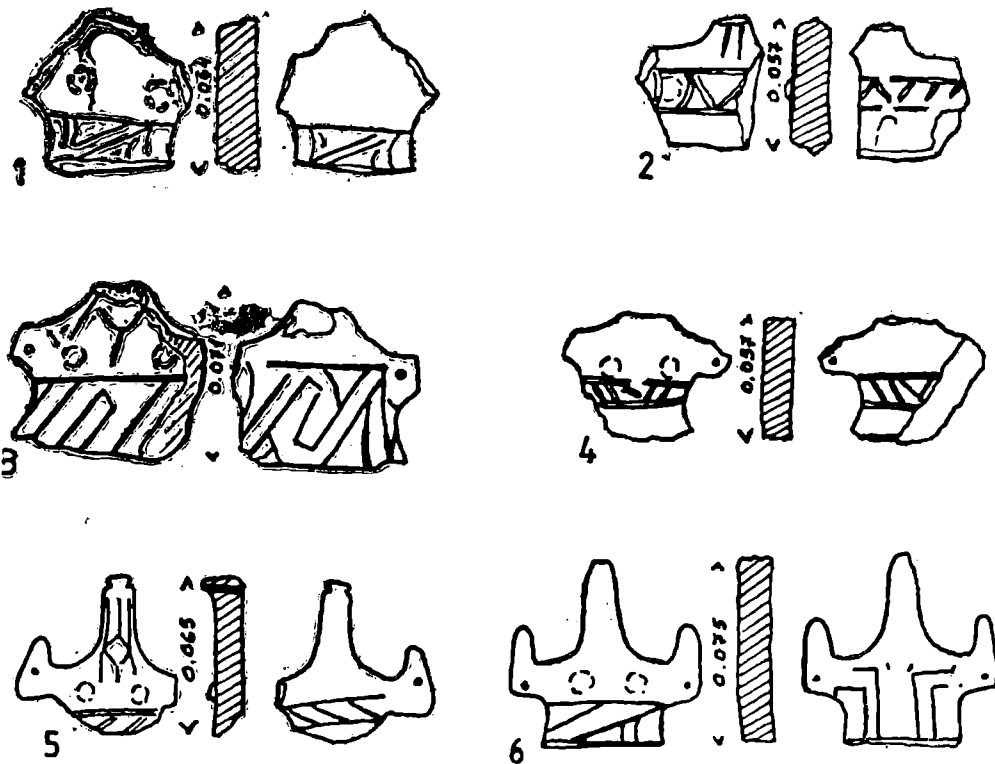

Fig. 2 — Aspectul Aldeni 11 : 1 — 6 Stolcani (după M. Petrescu—Dîmbovița, *op. cit.*, p. 100, 1 — 6 = fig. 41/1, 3, 2, 4, 6, 5).

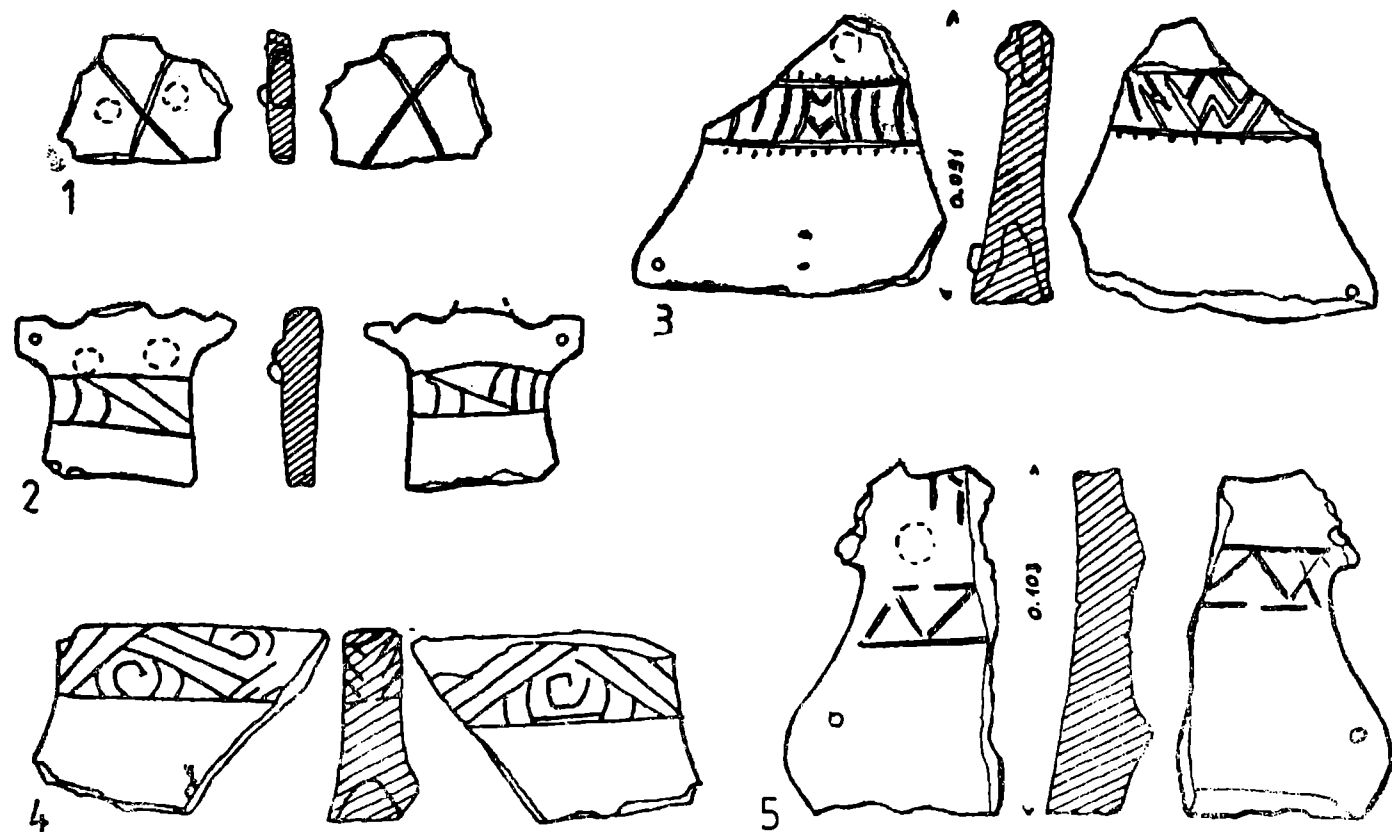

Fig. 3— Aspectul Aldeni II : 1, 2, 4=Suceveni după I. T. Dragomir, *op. cit.*, p. 172. fig. 48/2, 4 și p. 174, fig. 50/5) ; 3,5=Igești (după I. T. Dragomir, *op. cit.*, p. 174, fig. 50/4 și p. 173 fig. 49/6).

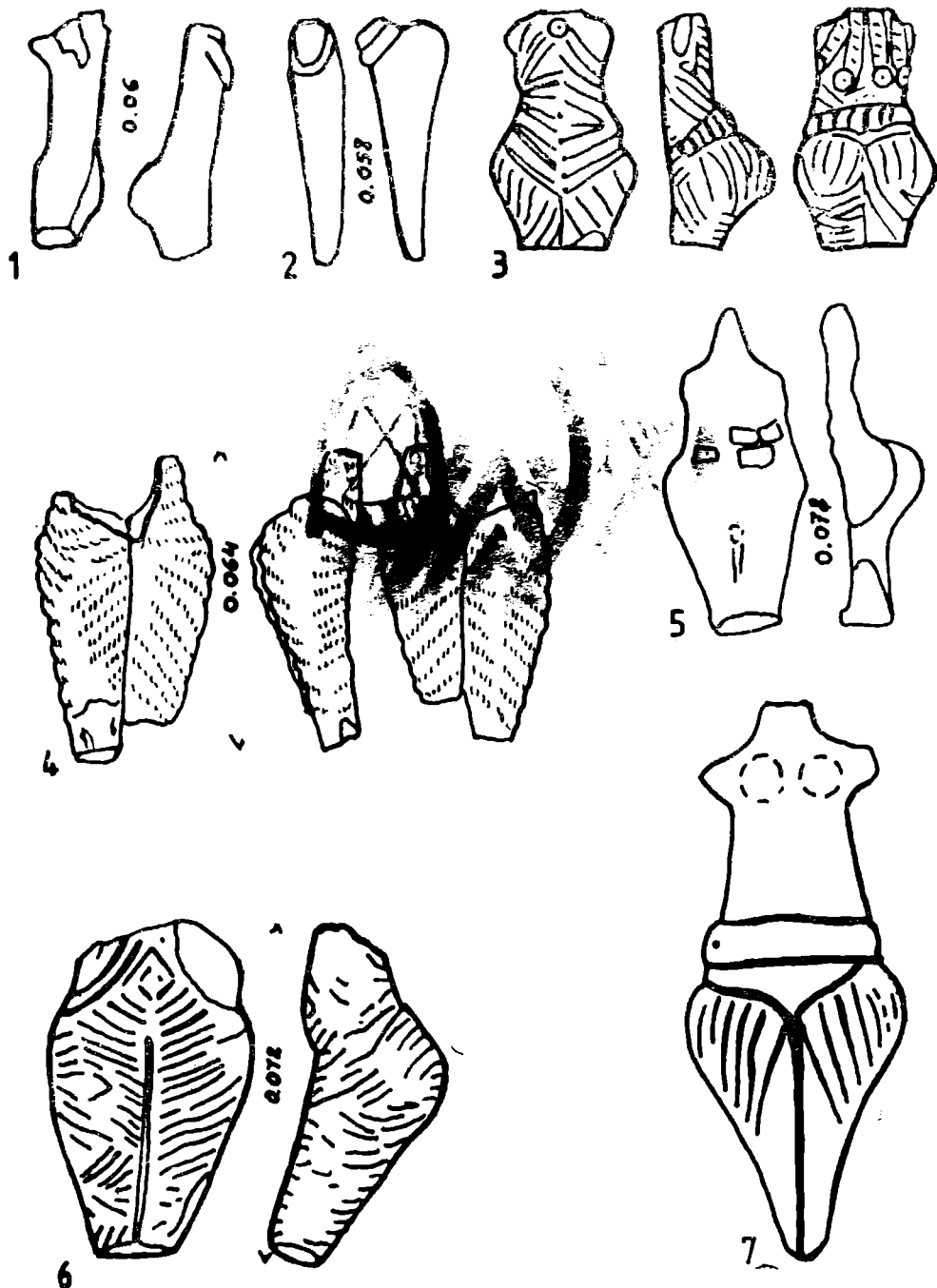

Fig. 4 — Cultura Cucuteni, faza Cucuteni A : 1, 2, 5 = aş. Hăb âşestî (după Vladimir Dumitrescu şi colab., *op. cit.*, p. 408, fig. 34/8 ; p. 407, fig. 33/9 ; p. 408, fig. 34/1) ; 3 = aş. Truşeşti (după M. Petrescu-Dimboviţa, *op. cit.*, p. 21 fig. 13/5), 4, 6 = Moldova (după Natalla Berlescu, *op. cit.*, p. 81, pl. I/10, 7); Bodeşti (după I. Miclea şi Radu Florescu, *op. cit.*, 1980, fig. 103).

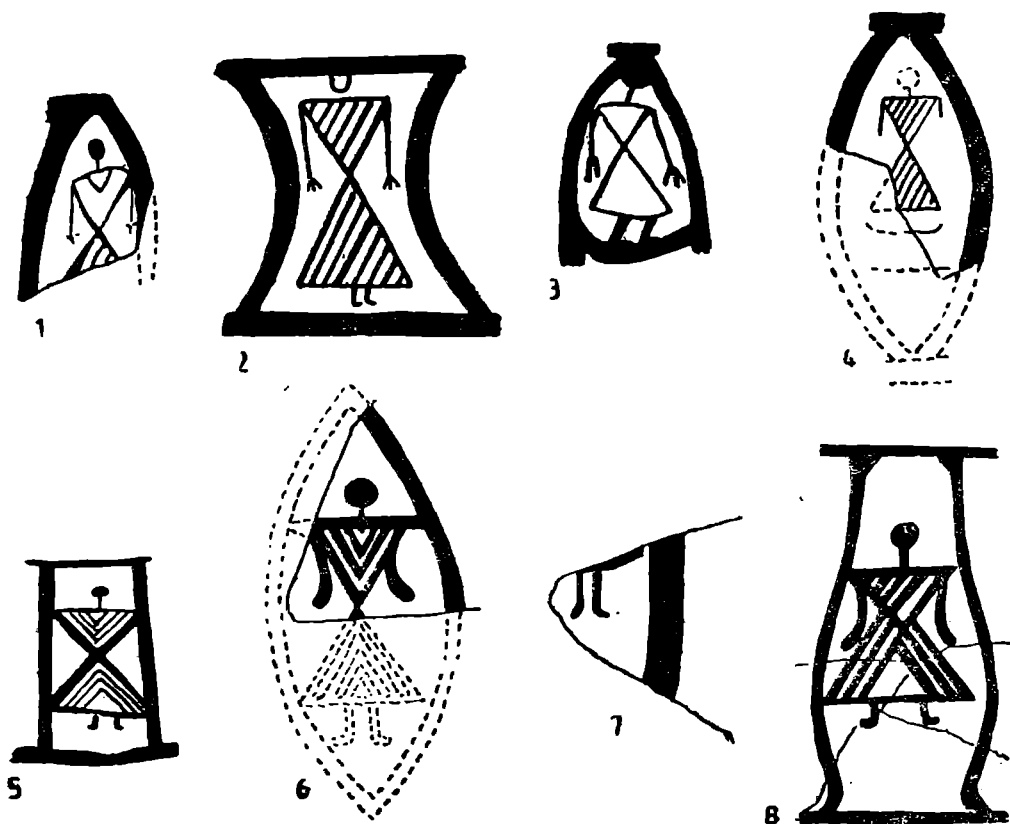

Fig. 5 — *Cultura Cucuteni*, faza Cucuteni $\tilde{A} - B$: 1 — 4 = aș. Traian (după Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, 1979, p. 53, fig. 44/d, a, b, c) ; 5 — 8 = aș. Ghelăiești (după Ștefan Cucos *op. cit.*, 1970, fig. 2, fig. 3/1, 2 și Idem, *op. cit.*, 1972, fig. 2).

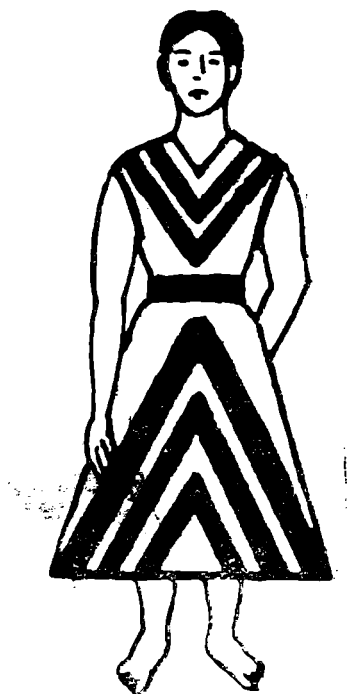

Fig. 6 — *Cultura Cucuteni, faza Cucuteni A-B. Încercarea de reconstituire a unei rochii din timpul fazei.*

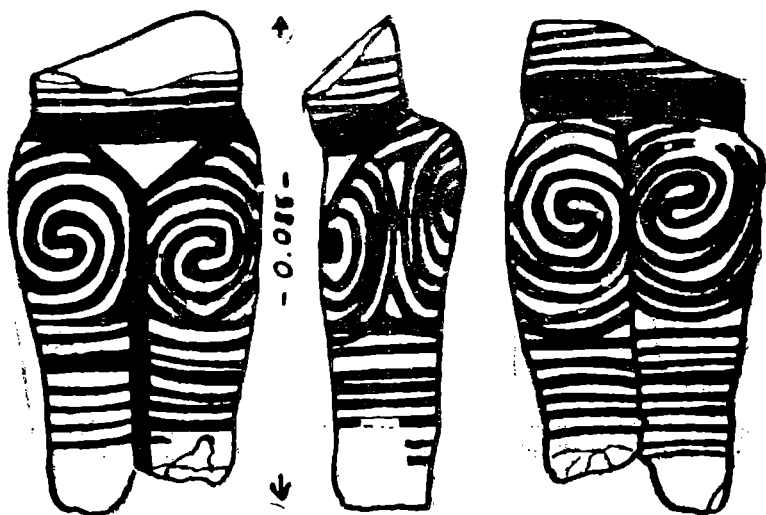

Fig. 7 — *Cultura Cucuteni, faza Cucuteni A-B : aș. Traian (după Hortensia Dumitrescu op. cit., 1953, p. 60, fig. 17).*

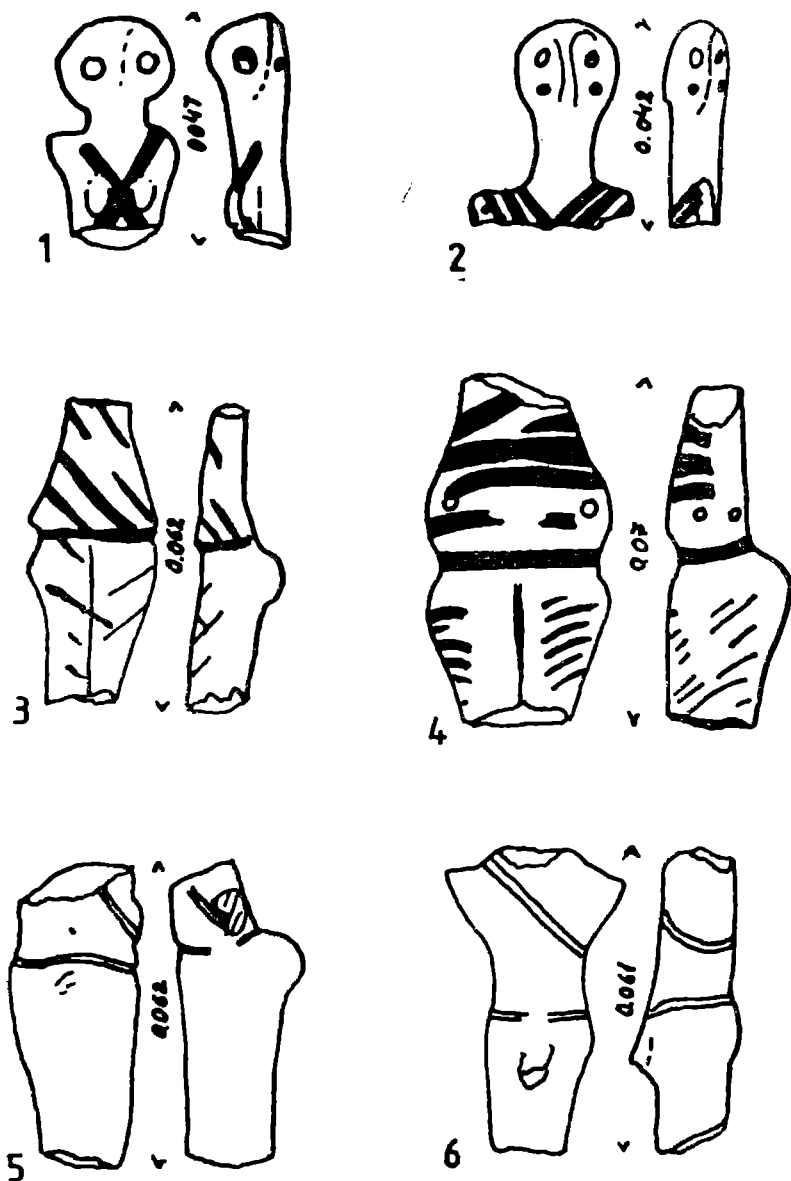

Fig. 8 — *Cultura Cucuteni*, faza Cucuteni B : 1–6 = Moldova (după Natallă Berlescu, *op. cit.*, p. 85, pl. V/12, 13 ; p. 88, pl. VIII/4, 10 ; p. 97, pl. XVII 2, 1).

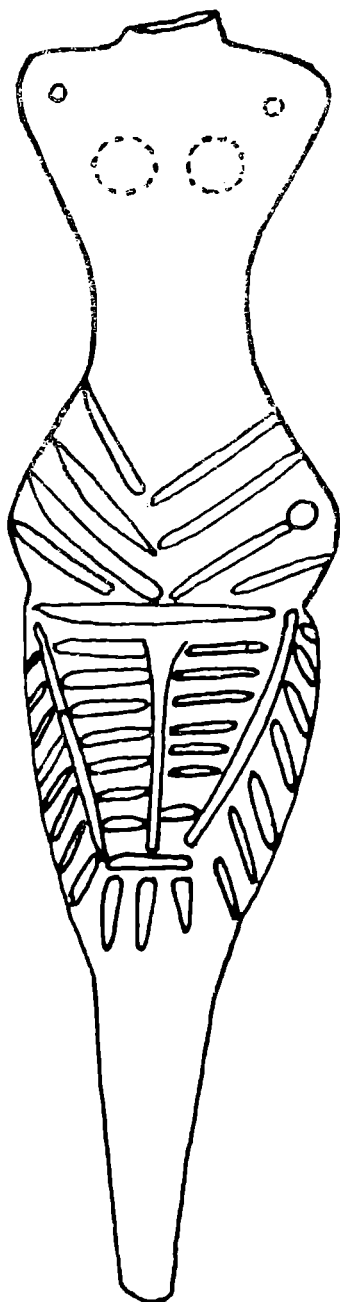

Fig. 9 — Cultura Cucuteni, faza Cucuteni B : aș. Cucuteni (după Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, 1979, fig. 177).

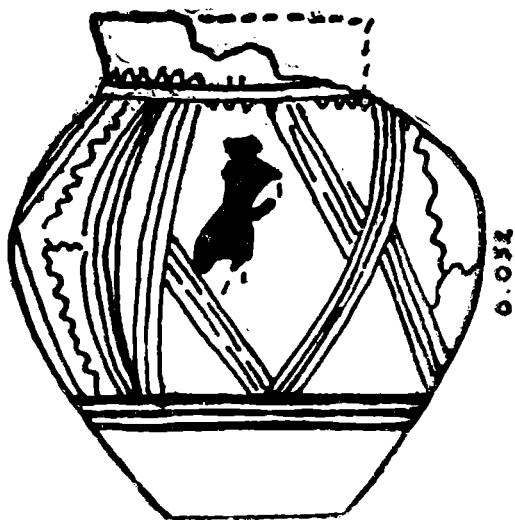

Fig. 10 — Cultura Horodiștea: aș. Bălteni (după N. Zaharia, *op. cit.*, p. 440, fig. 1).